

Občutke je treba preliti na papir

Pogovor o planinski literaturi z Dušanom Jelinčičem

Zakaj brati planinsko literaturo? Kaj je lepota, kaj določa kakovost? Kakšna je bera slovenskega planinskega leposlovja in kako deluje na pisatelja? To in še več nas je zanimalo, odgovore pa smo dobili od tistega, ki mu je to vsekakor zelo dobro znano – od Dušana Jelinčiča. Njegova bera je več kot pestra, od nagrajenih *Zvezdnatih noči*, prek *Biserov pod snegom*, *Budovega očesa*, *Umora pod K2* ... tja do zadnje s planinsko tematiko: *Kam gre veter, ko ne piha*. Poglejmo, kaj nam je povedal.

Zakaj je potrebna planinska kultura?

Vsaka plodna človeška dejavnost potrebuje svojo literaturo, da jo nadgrajuje, osmisli, oplemeniti, popestri, obrazloži ter do potankosti opiše. Ali si lahko predstavljamo planinstvo in alpinizem brez nujne papirnate odpore? Bila bi obubožana, kot ladja brez krmarja. Prav tako popotništvo, romanje, pa celo tek, kolesarstvo in pač vse, kar postavlja človeka izven njegovega običajnega okvira. In bolj ko je dejavnost dinamična v prostoru, bolj potrebuje statičnost zapisane besede, da ju ozemlji v trdna tla. Sicer pa planinstvo in predvsem alpinizem predstavljata za človekov vsakdan tako močan zunanji okvir, da je treba občutke, ki se iz njiju porajajo, enostavno preliti na papir, sicer bi bili izgubljeni za vedno. Večkrat en dan na alpinističnim odpravi odtehta sto dni v domačem

Dušan Jelinčič
Arhiv Dušana Jelinčiča

okolju ali na delovnem mestu. In prav temu služil pisana beseda: da nadgradi spomin na dogodke, za katere bi bilo škoda, da bi utonili v pozabi.

V čem je lepota pisane besede?

Pisana beseda je najnaravnejši prehod iz odtenkov duše, torej najglobljih osebnih občutkov, na plano, torej v naš vsakdan. Boljšega si še nismo izmislili. Naše najgloblje vtise lahko danes opišemo le z besedo, glasbo, zvoki, barvami, pogledi. A beseda je vselej najenostavnejša in menda najtrajnejša. Torej hočeš-nočeš najpreprosteje izkazuje v pozitivnem lepoto, v negativnem pa zlo, ki gnezdi v vseh nas.

Kaj po vašem mnenju določa kakovost?

Kriteriji kakovosti so v glavnem standardizirani, čeprav si lahko domislamo tudi nove. V gorniški literaturi veljajo splošni kritiški kriteriji z dodatkom, da je treba pri planinski književnosti upoštevati še žanrske faktorje, ki lahko upočasnijo preglednost in sproščenost pisave. To mislim na neizbežne opise ali strokovno natančnost, ki so sestavni del tovrstnega pisanja. Prav zato vztrajam pri določenih posebnostih, ki so lahko v domeni prav te literature: pri opisu detajlov v naravi in iskrice duše, pri opisu samote, pri majhnih in velikih konfliktih bolj ali manj sorodnih duš, ki so v izostrenih pogojih večkrat na robovih medsebojne tolerance, pri opisu večnega soočanja živega sveta duš ljudi in mrtvega sveta naravnih sestavin, ki oživijo prav v stiku s človekom. Bolj ko si sposoben umetniško opisati te detajle, bolj kvalitetna je žanrska literatura. Sicer pa, kot sem že večkrat poudaril: literatura ni nikoli žanrska, temveč je lahko le dobra ali slaba, plehka ali iskriča, živa ali mrtva, ščemeča ali prašna.

Kaj menite, kdaj lahko rečemo, da neka zgodba, roman, spada v planinsko leposlovje?

Večkrat so meje skoraj zbrisane, splošni kriterij pa je lahko ta: zunanji okvir, ki mora biti izrazito gorniški, se mora povsem stapljati s pretežno gorniško vsebino. Obrazložim: če bi Thomas Mann napisal *Čarobno goro*, v kateri bi bilo recimo največ trideset odstotkov filozofije in sedemdeset odstotkov takega ali drugačnega gornštva, bi to bila gorniška literatura, tako pa je s svojim izrazito planinskim okvirom – vključno z nepozabnim prizorom, v katerem se protagonist Hans Castorp izgubi v megli na robu prepado – vendar pa s skoraj st odstotno filozofsko-pripovedno vsebino, pravi klasični roman, ki se sicer v celoti dogaja v neobičajnem okolju sanatorija Berghof visoko v hribih nad Davosom v Švici.

Kako ocenjujete dosedanjo bero slovenskega planinskega leposlovja?

Mislím, da je bera slovenske planinske literature zelo dobra, kar je po mojem treba pripisati dvema dejavnikoma: slovenskemu naravnost obsesivnemu iskanju novih poti v alpinizmu, tako kakovostno kot količinsko, nato pa še tistim, ki so imeli srečno roko v širjenju tovrstne literature: urednikom zgodovinske zbirke Gore in ljudje, samemu *Planinskemu vestniku*, založnikom, ki so prisegali na planinsko literaturo, ljudem, ki so verjeli, da lahko kot planinski narod tej dejavnosti polnopravno vzporedimo pristojno literaturo, ki se je dokončno oblikovala že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. A ker se je pionir tega pisanja pojavil že šestdeset let prej (jasno govorim o Klementu Jugu), je nato bilo vse lažje. Nejc Zaplotnik s svojim klasičnim tekstom *Pot*, pa tudi vsi ostali so potem prišli povsem naravno. Če dodamo še večkrat izrazito literarno erudicijo naših alpinistov, je slika dovolj zgodovna.

Kako na vas deluje tradicija slovenskega planinskega leposlovja?

Ves sem vpet vanjo. V več desetletjih kulturnega udejstvovanja sem tudi požrl tako rekoč vse slovenske in italijanske alpinistične knjige, če pa temu dodam, da sta oba naroda bogato založena s prevodi svetovnih planinskih klasikov, je slika popolna. Potem ko se je planinska beseda razbohotila v meni, sem počasi iskal svojo pot, saj nisem alpinist, ki piše, temveč pisatelj, ki pleza. Zato mi je bilo to novotarsko pisanje lažje, saj sem izhajal iz tradicije lastnega pisateljstva, ki je bilo sicer pretežno tradicionalno, in sem zato tudi svojo prvo alpinistično knjigo, *Zvezdane noči*, začel pisati tradicionalno. A napisal sem že sto strani »semšeldor-semšeldol nakladanja« – potem pa vse to enostavno zavrgel in začel pisati na novo. Namesto da bi izhajal iz sicer močnega zunanje okvira, kot je lahko alpinistična odprava, sem zajemal iz svojega notranjega, iz svoje duše, ki sem jo nato umestil v ta močan okvir. Izhajal sem namreč iz načela, da je edino, kar je vredno opisati in iz česar torej lahko nastane literatura, le tisto, kar se spreminja, edino, kar se spreminja, pa je človekova duša. Kamen, naj bo še kako mogočen – pomislimo samo na Everest ali K2 –, je vedno enak skozi stoletja, le kaka skala se lahko premakne ali odkruši, človekova duša pa se spreminja čisto vsako sekundo. In prav ta sprememba poganja iskanje lepote, iz katere se poraja literatura.

Kako iščete razmerje med žanrskimi določili in ustvarjalno svobodo?

V bistvu ignoriram vsa pravila in se ravnám po načelih zdrave pameti, ki morajo veljati tudi v literaturi. Držim se tistega, kar hočem opisati, in stalno preverjam, ali nemara odstopam od osnovne smeri. Nikoli nisem ljubil nebrzdanih eksperimentiranj v literaturi in larpartističnega modernizma, zato je bila pot v bistvu enostavna. Vodilo mi je bil človek v divji naravi in vsi, tako zunanji, predvsem pa notranji odtenki njegovih reakcij

Na začetku je bila beseda: rojstvo alpinista iz duha zgodbe

Alpinistična literatura je eden najbolj branih literarnih žanrov, a tudi eden najmanj raziskanih. Od kod ta paradoks? Alpinizem je ne le najsmrtonosnejši šport, ampak tudi najbolj literaren; ne le najbolj fizičen, temveč tudi najbolj metafizičen. Šport, ki vzame največ življenj, namreč da največ avtobiografij. Še več, alpinizem je edini šport, kjer avtobiografije ne sme napisati t. i. *ghost writer* (ang. pisatelj – duh), ampak dejanski alpinist, hkrati pa je ta dejanski alpinist ob izidu knjige že sam pogosto *ghost* (ang. duh).

A to je le ena plat zgodbe. Kajti medtem ko alpinizem jemlje življenja in daje avtobiografije, te avtobiografije same dajejo življenja. Knjige o alpinizmu porajajo ne le nove knjige o alpinizmu, pač pa tudi nove alpiniste. Se pravi, da avtorji alpinističnih knjig porajajo ne le nove avtorje, temveč tudi nove junake. Brez Bertonclove knjige ni Šraufa (temveč zgolj Belak), brez Šraufove ni Humarja, brez Humarjeve pa ni Messnerjevega predgovora k njej. A tudi Messnerja ni brez Buhlove knjige, prav tako ne Zaplotnika, brez Zaplotnikove knjige pa ni Kara, Prezlja, že omenjenega Humarja in Grošljeve spremne besede k njeni spominski izdaji. A tudi Grošlja ni brez že omenjene Buhlove knjige, prav tako ne Kozjeka, brez Kozjekove knjige pa ni Grošljevega zapisa k njej. Navsezadnje brez Hedinovih knjig ni Harrerja, brez Harrerjevih ni Simpsona in že omenjenega Messnerja, brez Messnerja pa ni iz knjig narejenega kipca *Messners Felsenwelt* (Messnerjev skalnati svet).

A raziskovanje bi morala spodbuditi že prva plat zgodbe, kjer je, kot rečeno, najsmrtonosnejši šport tudi najbolj literaren. Messner je osvojil štirinajst osemtisočakov in napisal več kot osemdeset knjig. Messnerjev občasni soavtor Grošel je osvojil deset osemtisočakov in napisal več kot ducat knjig. Zaplotnik, ki ga je Grošel izkopal iz ledu, Messner pa počastil s prvim obiskom Grošlja (in z omembo v predgovoru k tedaj novi izdaji Buhlove knjige), je osvojil tri osemtisočake in napisal desetkrat ponatisnjeno knjigo. Humar je osvojil štiri osemtisočake in napisal dvakrat ponatisnjeno knjigo, predgovor pa je prispeval Messner. H knjigi Kozjeka, ki je prav tako osvojil štiri osemtisočake, pa je zapis prispeval Messnerjev občasni soavtor Grošel.

Se pravi, pisanje je medij smrti, ki ji je alpinist zapisan radikalneje kakor drugi športniki.

A kot rečeno, je to le prva plat zgodbe, saj je pisanje očitno ne le medij smrti, temveč tudi medij prihodnjega življenja. Po prvi plati je smrt posrednica med živečimi alpinisti: Zaplotnik je izginjajoči posrednik med Messnerjem in Grošljem – ko umre, Messner že v Himalaji pohiti izreč Grošlju sožalje, kar je prvo srečanje med poznejšima soavtorjema. Po drugi plati pa je smrt posrednica med živečimi in umrlimi alpinisti: kot smo videli, mnogi postanejo alpinisti pod vplivom knjig alpinistov, ki neizbežno pišejo o svoji smrti in ki so ob izidu knjig pogosto tudi zares mrtvi. Prihodnji alpinist seveda noče postati mrtev alpinist, temveč alpinist, vreden dediščine mrtvega alpinista, vreden članstva v skupnosti alpinistov. Zato ga pogosto formira knjiga o alpinistu, ki ni alpinist, kakršni bi rad postal bralec sam, ampak alpinist, v imenu katerega bi bralec rad postal alpinist.

Tu pa nemara že tiči vir uvodnega paradoksa, da je alpinistična literatura med najbolj branih in hkrati najmanj raziskanih žanrov. Raziskovanja je namreč še zmerom deležna predvsem t. i. narodotvorna književnost, ki pa je seveda vse kaj drugega kot literatura, ki bralstvo navdihuje k dejanjem, vrednim Terrayjevih alpinističnih »osvajalcev nekoristnega sveta«. Že leta 1946 je gornik in časnikar Tonella, v Švici živeči Italijan, dejal takole: »Gorniška dejavnost se vzdiguje visoko nad vsakodnevnimi vprašanji, visoko nad narodi. Gorniki so bratje. Vsi skupaj so ena naveza!« In res, bralci *Poezije* postanejo dobri Slovenci, bralci *Poti* pa dobri plezalci.

V baznem taboru
Arhiv Dušana Jelinčiča

v njej. Ob občutku, da je to zanimivo, življenjsko, privlačno in vredno, da gre v širši krog bralcev, je že polovica dela opravljena.

Kam žanrsko uvrščate svoje knjige?

Ne bom jih sam uvrščal, temveč bom le citiral literarne zgodovinarje, ki del mojih knjig, natanko šest, v časovnem vrstnem redu: *Zvezdne noči*, *Biseri pod snegom*, *Budovo oko*, *Umor pod K2*, *Kam gre veter*, *ko ne piha*, pa še gledališki monolog *Aleksander od kresnic*, umeščajo v planinsko literaturo. S to oznako se strinjam, dodal pa bi še, da prvih pet ohlapno označujejo celo za alpinistične romane. To pa zato, ker je že res, da v treh opisujem svoje alpinistične odprave, a tudi v teh so protagonisti tako izrazito literarno opredeljeni, da bi bilo omejujoče, če bi jih stisnil recimo v kak izrazito potopi-sni ali alpinistični žanr.

Kako se piše kriminalka?

Nekoč so obstajala še precej toga opredelitvena pravila, ki pa so na srečo šla v pozabo. Danes so najboljše kriminalke tiste, ki pod pretvezo umora ali kateregakoli izrazito robnega stanja opisujejo vsakdanje življenje. Dandanes so mojstri v tem skandinavski pisatelji, kot so npr. Stieg Larsson, Henning Mankell, Lisa Marklund, Camilla Lackberg, Lars Kepler, Joe Nesbø, pa tudi, če se spustimo v Francijo in Španijo, Fred Vargas ali Francisco Gonzales Ledesma, na Kitajskem pa kraljuje Qiu

Xiaolong, ki preko kriminalnih zgodb opisuje življenje v kitajskem termitnjaku. Pri mnogih se že na začetku zasumi, kdo je morilec, a nič zato. Ni treba posebej poudariti, da te knjige spadajo polnopravno v »pravo« in ne le v žanrsko literaturo.

Ali bi bila za Umor pod K2 primerna oznaka planinske kriminalke ali katera druga?

Imenoval bi ga kar za planinsko kriminalko, držal pa sem se nenapisanega pravila, da preko umorov opisujem najprej, ozko vzeto, odnose med ljudmi, v tem primeru konflikte med alpinisti, širše vzeto pa odnose med narodi, segajoč tudi daleč nazaj v krajevno zgodovino. Tudi morilec je bolj ali manj znan že na začetku, a to ne jemlje napetosti celotni zgodbi, čisto obratno.

Na kakšni podlagi se odločate, ali boste pisali v slovenskem ali italijanskem jeziku?

Pišem vedno v slovenščini, ker je to jezik, ki mi je bil položen v zibelko, torej s katerim mislim, čustvujem in sanjam. V italijanščini pišem le, ko imam kakšno naročilo ali tesen časovni rok in pač ne morem čakati prevajalca, da dokonča svoje delo. Tako sem recimo napisal roman *Bela dama Devinska* v italijanščini, ker mi je dihal založnik za vrat, potem pa sem ga sam prevedel v slovenščino. Podobno velja tudi za druga, v glavnem krajša dela, novele, povesti in črtice ter spominske zapise.

Je jezik pomemben glede na promocijo, ki je je knji- ga deležna?

V bistvu ne oziroma o tem nočem razmišljati glede na to, da sem izrazito slovenski pisatelj, ki pa lahko povsem enakopravno piše tudi v italijanščini. Jasno, da so prevodi tistih mojih romanov, ki so šli na vsedrjavni italijanski trg, doživeli neprimerno prodornejši uspeh in prodajo kot tisti, ki so obtičali na krajevni, tržaški ali največ na deželni ravni. A žal ne odločam sam, kakšna bo usoda teh romanov, saj če bi odločal, bi jasno prodajal na milijone izvodov, pa ne samo v Italiji in Sloveniji ... Vsehrjavno distribucijo in dober uspeh v Italiji pa so dosegle knjige *Zvezdne noči*, *Biseri pod snegom*, *Kam gre veter*, *ko ne piha*, *Umor pod K2* in *Bela dama Devinska*, torej pretežno planinske knjige. To pa zato, ker se ta žanr v Italiji dobro prodaja, dobrih planinskih piscev je malo, medtem ko pa je v Italiji prava inflacija res kakovostnih pisateljev.

Ali razmišljate o tem, komu, kateri javnosti je namenjena vaša knjiga?

To nikoli, pa bi pravzaprav moral. Največja frustracija za pisatelja je, da ne prodaš niti enega izvoda svoje knjige. In če knjiga ni za ljudi »ta prava«, pa naj bo še tako dobra, se pač ne prodaja. Navsezadnje pisatelji pišemo za ljudi, in ne zase, in tisti, ki to zanika, se enostavno pretvarja ali če hočem biti neposrednejši, enostavno laže.

Kakšni so vaši načrti na področju planinskega leposlovja?

Nerad delam načrte, ker se radi izjalovijo. Hočem se pustiti presenetiti ... A v glavi mi kar brstijo ideje in zamisli, pa tudi ponudb imam kar nekaj.

Kako povezujete svojo študijsko odločitev za filologijo in ljubezen do gora?

Ljubezen do gora imam že po družinskem izročilu, saj je bil moj oče, tigrovski voditelj Zorko Jelinčič, tudi odličan alpinist in je bil, kot je znano, prvi Jugov soplezalec. Tudi z njim je Klement načrtoval dolgo plezalno poletje, potem pa je bil 11. avgusta 1924 žal zanj usoden steber v Triglavski severni steni, danes poimenovan po njem. Vanj se je, kot je znano, podal sam, ker soplezalca Rožmana ni bilo na spregled. Zorko se je moral plezariji odpovedati iz študijskih razlogov, Jug pa

je, ko se niti drugi soplezalci niso pojavili, razočaran zapisal v svoj dnevnik: »Pa grem kar sam v steno ...« Sicer pa je Klement le nekaj strani prej v dnevniku počastil svojega najzvestejšega soplezalca ob priliki neke druge plezarije s stavkom: »Zorko primahal. Vso noč je hodil. On je držal besedo brez obljub.«

Plezanje v Glinščici
Arhiv Dušana Jelinčiča

